

سوء مصرف مواد مخدر و پایگاه هویت در دانشجویان

Identity Status and Drug Abuse in University Students

S. Abdolvahab Samavi

M. A. in Educational
Psychology

M. Hosseinchari, PhD

Shiraz University

دکتر مسعود حسین چاری

استادیار دانشگاه شیراز

سید عبدالوهاب سماوی

کارشناس ارشد روان‌شناسی تربیتی

Abstract

The present study aimed to predict drug abuse on the basis of identity status. 160 male students of Iran Islamic Azad University, branch of Bandar Abbas completed the Persian version of Alcohol and Drug Abuse Survey Questionnaire (Oetting & Beauvais, 1987) and the Revised Extended Objective Measure of Ego Identity Status (Bennion & Adams, 1986) included foreclosed, diffused, achieved and moratorium identities. Multiple regression analyses indicated that the foreclosed and diffused identities were positive predictors of drug abuse. However, the achieved and moratorium identities did not predict drug abuse.

Key words: ego identity status, drug abuse, university students.

چکیده

این پژوهش با هدف پیش‌بینی سوء مصرف مواد مخدر براساس پایگاه هویت در دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس انجام شد. ۱۶۰ دانشجوی پسر به نسخه فارسی پرسشنامه زمینه‌یابی مصرف الکل و مواد (اتینگ، بووز، ۱۹۸۷) و مقیاس تجدیدنظر شده اندازه‌گیری بسط یافته پایگاه هویت من (بنیون و آدامز، ۱۹۸۶) با چهار زیرمقیاس هویت تحمیل شده، پراکنده، موفق و معوق پاسخ دادند. نتایج رگرسیون چندگانه نشان دادند که هویت‌های تحمیل شده و پراکنده پیش‌بینی کننده مثبت و معنادار سوء مصرف مواد هستند و هویت‌های موفق و معوق نتوانستند سوء مصرف مواد را پیش‌بینی کنند.

واژه‌های کلیدی: هویت من، پایگاه‌های هویت، سوء مصرف مواد مخدر، دانشجویان.

Contact information : hchari@shirazu.ac.ir

received : 4 Dec 2008

دریافت : ۸۷/۹/۱۳

accepted : 5 July 2009

پذیرش : ۸۸/۴/۱۴

مقدمه

هویت موفق^۱ به عنوان شاخص برخورداری از شخصیت شکوفا و تحول یافته دارای بالاترین ارزش روان شناختی و هویت پراکنده^۲ به منزله عدم توفیق در انتقال از نوجوانی به بزرگسالی از کمترین ارزش روان شناختی برخوردار است (رحیمی نژاد و منصور، ۱۳۸۰). از مفاهیم مرتبط با هویت در نظریه اریکسون، بحران و تعهد است (رازقی، ۱۳۸۶). بحران به دوره‌ای از پرسشگری، بررسی و آزمایش نقشها و آرمانهای مختلف اطلاق می‌شود و تجربه آن برای دستیابی به هویت، اجتناب‌ناپذیر دانسته شده است (آدامز، بنیون و هو، ۱۹۸۹). افراد پس از حل بحران هویت به تعهدهای مشخصی دست می‌یابند (محمدی، ۱۳۸۴). تعهد نیز از نظر مارسیا (۱۹۶۶) به معنای تثبیت و اتخاذ تصمیمهای نسبتاً پایدار و سرمایه‌گذاری شخصی بر آنهاست (بیشاپ، وایسگرام، هولک و ویلر - آندرسون، ۲۰۰۲). مارسیا (۱۹۶۶) با توجه به دو شاخص بحران و تعهد، چهار پایگاه هویت^۳ را مشخص کرد و بر مبنای دیدگاه اریکسون مفهوم هویت من^۴ را با اجرای مصاحبه‌های گسترده با افراد و انتساب آنان به یکی از این چهار پایگاه براساس درجه تعهد و کاوش آنها در حوزه‌های اشتغال، مذهب و سیاست به صورت عملیاتی گسترش داد و چهار پایگاه هویت را برحسب حضور یا عدم حضور بحران، یک دوره تصمیم‌گیری و تعهد، محدوده سرمایه‌گذاری شخصی نسبت به هدفهای هر حوزه، مفهوم‌سازی کرد. طبق نظر مارسیا، واترمن، ماتسون، آرچر و اورلوفسکی (۱۹۹۳)، اشخاصی که در پایگاه هویت موفق به سر می‌برند، بحران را تجربه کرده، آن را به طور موفقیت‌آمیزی حل کرده‌اند و هدفهای منتخب خود را دنبال می‌کنند؛ افراد دارای هویت تحمیل شده^۵ از بحران عبور نکرده‌اند، اما هدفهایی را دنبال می‌کنند که به وسیله والدین یا اجتماع برای آنها گزینش شده‌اند. افراد طبقه‌بندی شده در هویت پراکنده ممکن است بحرانی را تجربه نکرده باشند یا این که تجربه بحران را داشته باشند، اما

هیچگونه هدفی را دنبال نمی‌کنند. پایگاه هویت موعوق^۶ در برگیرنده افرادی است که به تجربه نقشهای گوناگون می‌پردازند قبل از آنکه به تصمیم‌گیری نهایی و تعهد دائم دست یابند (مارسیا و دیگران، ۱۹۹۳).

تعریف عملیاتی مارسیا از پایگاههای هویتی طی چهل سال گذشته به صورت گسترده مورد توجه پژوهشگران حوزه هویت در نوجوانان قرار گرفته (آرست، کروگر، مارتینوسن و مارسیا، ۲۰۰۹) و تأثیر چهار پایگاه هویتی یاد شده بر حوزه‌های رفتاری و شخصیتی متنوع و گوناگون بررسی شده است. برای مثال، رابطه هویت و ارزشها (قاسمی، عارفی و شیخ‌الاسلامی، ۱۳۸۲)، رابطه هویت و بهداشت روانی (قمرانی، نوری و البرزی، ۱۳۸۳)، رابطه هویت و مهارتهای زندگی (پیری، شهرآرای و فرزاد، ۱۳۸۳)، رابطه پایگاههای هویت و میزان دلبستگی ایمن (نصرتی، مظاهری و حیدری، ۱۳۸۵)، رابطه هویت و جهت‌گیری مذهبی (هاشمی و جوکار، ۱۳۸۵) و رابطه سبکهای هویت و انعطاف‌پذیری یا تاب‌آوری^۷ (جوکار و حسام‌پور، ۱۳۸۷) نمونه‌هایی از این دست به شمار می‌روند. یکی از حوزه‌های جالب توجه، رابطه پایگاههای هویت و چگونگی مصرف مواد مخدر و داروهای روان‌گردان است. در حال حاضر در بین نوجوانان سراسر جهان شیوع روزافزون مصرف مواد مخدر به چشم می‌خورد (کوئو، یانگ، سونگ و چن، ۲۰۰۲). پژوهشها از یکسو حاکی از آن هستند که بیش از نود درصد از مصرف‌کنندگان مواد مخدر، مصرف مواد را در نوجوانی آغاز می‌کنند (اسوادی، ۱۹۹۹). از دیگر سو، طبق پژوهشهای انجام شده، ویژگیهای شخصیت به عنوان متغیرهای زمینه‌ساز و تعدیل‌کننده نقش مهمی را در شروع و ادامه مصرف مواد در گروههای سنی، جنسی و فرهنگی ایفا می‌کنند (پورشهباز، شاملو، جزایری، و قاضی طباطبایی، ۱۳۸۴، مایلز، بری، گاپمن، نیولین، گلنتز و پیکنز، ۱۹۹۹). در این راستا، پاره‌ای از پژوهشها به رابطه پایگاههای هویت به عنوان متغیرهای شخصیتی با مصرف مواد مخدر در نوجوانان و جوانان

1. achieved
2. diffused
3. identity status

4. ego identity
5. foreclosed
6. moratorium

7. resilience

احتمالی بین پایگاههای هویت کمتر رشد یافته با مصرف مواد مخدر است و می‌تواند بخشی از اطلاعات و بینشهای مورد نیاز مسئولان دانشگاهها را به منظور تدوین برنامه‌های پیشگیری از مصرف مواد مخدر به ویژه مواد روان‌گردان فراهم سازد. برای دستیابی به این هدف و براساس نتایج پژوهشهای پیشین، فرضیه پژوهشی زیر مورد آزمون قرار گرفت: پایگاههای هویت پراکنده و تحمیل شده پیش‌بینی‌کننده‌های مثبت و پایگاههای هویت موفق و مُعَوَّق، پیش‌بینی‌کننده‌های منفی مصرف مواد مخدر هستند.

روش

این بررسی از نوع همبستگی پیش‌بینی است که در آن سوء مصرف مواد به عنوان متغیر ملاک، و پایگاه هویت من به عنوان متغیر پیش‌بینی‌کننده در نظر گرفته شدند. جامعه آماری پژوهش دانشجویان پسر سال اول دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس در سال تحصیلی ۸۶-۸۷ بودند. نمونه‌ای مشتمل بر ۱۶۰ نفر با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شد. میانگین سنی گروه نمونه ۱۹ سال با انحراف استاندارد تقریباً ۱ سال و میانگین نمره‌های درسی (معدل تحصیلی سال گذشته) ۱۳/۱۱ با انحراف استاندارد ۲/۰۵ بود.

مقیاس تجدیدنظر شده اندازه عینی بسط‌یافته پایگاههای هویت من^۱ (بنیون و آدامز، ۱۹۸۶) که براساس نظریه اریکسون و مارسیا در مورد هویت تدوین شده ۶۴ گویه دارد که شامل چهار زیرمقیاس (هویت پراکنده، هویت تحمیل شده، هویت مُعَوَّق و هویت موفق) است و هر زیرمقیاس ۱۶ گویه دارد که در دو حیطه کلی مسائل جهان‌بینی^۲ (شغل، مذهب، سیاست و فلسفه زندگی) و بین‌فردی (دوستی، تفریح و نقش جنسی) قرار دارند. پرسشنامه به صورت گروهی اجرا و بر اساس طیف سه درجه‌ای (مخالقم، تا حدودی و موافقم) نمره‌گذاری می‌شود. نمره‌های بالاتر در یک پایگاه نشان‌دهنده پایگاه هویتی غالب خواهد بود. این مقیاس همچنان به عنوان یکی از

پرداخته‌اند. مثلاً جونز و هارتمن (۱۹۸۸) دریافتند که برخلاف نوجوانان با هویت تحمیل شده، نوجوانان با هویت پراکنده، دو برابر در مصرف سیگار و الکل، سه برابر در مصرف مواد استنشاقی و پنج برابر در مصرف کوکائین درگیر بوده‌اند. این محققان فراوانی مصرف نوجوانان دارای هویت موفق و مُعَوَّق را در میان محدوده مصرف نوجوانان با هویت تحمیل شده و پراکنده گزارش کرده‌اند. بیشاپ و دیگران (۲۰۰۲)، رابطه خطی معکوس و اعتبار را بین پیچیدگی پایگاه هویت و نمره‌های دانشجویان در آزمون مصرف الکل گزارش کرده‌اند. هم از نظر دفعات مصرف و هم از نظر مقدار مصرف دانشجویان با پیچیدگی هویت کمتر، سطح بالاتر مصرف الکل را گزارش کرده بودند. علاوه بر آن، یک رابطه خطی معکوس بین پیچیدگی پایگاه هویت من و سطح سالانه مصرف الکل مشاهده شد. در مطالعه دیگر، عیفی و سالم (۲۰۰۴)، رابطه بین مصرف سیگار و کیفیت هویت مذهبی را در نوجوانان بررسی کردند. نتایج نشان دادند که پس از کنترل عوامل جمعیت‌شناختی و عوامل خطر ساز رفتاری، شخصی و محیطی، بین هویت مذهبی و مصرف منظم سیگار در دانشجویان پسر و دختر رابطه معکوس وجود دارد. الگوی روابط بین هویت مذهبی ضعیف و مصرف سیگار حاکی از آن است که مکانیزمهای خطر ساز ممکن است به علت تمایز نایافتگی فرد مؤثر بوده باشند. یافته‌های این پژوهش اشاره به آن دارند که دارا بودن هویت مذهبی منسجم در اواخر نوجوانی، ممکن است در ارتقای سلامت و کاهش مرگ و میر در دو جنس مؤثر باشد. به طور کلی یافته‌هایی از این دست مؤید این دیدگاهند که هر چه پایگاه هویت پیچیده‌تر، منسجم‌تر و شکل یافته‌تر باشد، در الگوهای رفتاری مصرف مواد کاهش بیشتری مشاهده می‌شود. نتایج پژوهشها عمدتاً به سود پایگاههای هویت موفق و هویت مُعَوَّق بوده‌اند.

نظر به نتایج پژوهشهای یادشده و اهمیت شناخت پایگاههای هویتی نوجوانان و جوانان و تأثیر آن بر الگوهای رفتاری آنها، هدف پژوهش حاضر، تبیین رابطه

جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱.

ضرایب اعتبار پرسشنامه مصرف الکل و مواد

نمونه ایرانی	مقیاسهای مصرف مواد		
	مؤنث	مذکر	هر دو جنس
۰/۷۴	۰/۹۳	۰/۹۴	۰/۹۳
۰/۷۹	۰/۸۹	۰/۹۰	۰/۹۰
۰/۸۳	۰/۸۹	۰/۹۰	۰/۹۰
۰/۸۲	۰/۷۸	۰/۸۲	۰/۸۰

برگرفته از: طارمیان، ۱۳۸۳

روش جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل: محققان ضمن

حضور در کلاسهایی که طی فرایند نمونه‌گیری در نمونه پژوهش قرار گرفته بودند، توضیحهایی مختصر و کلی پیرامون پژوهش ارائه کردند و افراد را از حق خود دائر بر امکان عدم مشارکت در پژوهش و نبود هیچگونه اجباری در این خصوص آگاه کردند. سپس، پرسشنامه‌ها بین دانشجویان توزیع شد و از آنان خواسته شد بدون توجه به محدودیت زمانی پرسشنامه‌ها را تکمیل کنند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌های پژوهش از محاسبه شاخصهای آمار توصیفی و نیز تحلیل رگرسیون چندگانه استفاده شد.

یافته‌ها

در جدول ۲ شاخصهای توصیفی متغیرها و همچنین ماتریس همبستگی متغیرهای پژوهش آورده شده است. همانطور که جدول ۲ نشان می‌دهد ضرایب همبستگی بین پایگاههای هویت من با متغیر سوء مصرف مواد ضعیف ولی از لحاظ آماری معنادار هستند.

به منظور آزمون فرضیه‌های پژوهش، رگرسیون چندگانه به شیوه همزمان، به کار رفت. در این تحلیل پایگاههای هویت من به عنوان متغیرهای پیش‌بین و سوء مصرف مواد به عنوان متغیر ملاک وارد معادله شدند (جدول ۳).

ابزارهای رایج در پژوهشهای مربوط به هویت (مثلاً آرچر و گری، ۲۰۰۸، هال و براسارد، ۲۰۰۸ و گراف، مولیس و میلیس، ۲۰۰۸) به کار می‌رود. بنیون و آدامز (۱۹۸۶) دامنه ضرایب آلفای کرونباخ را در زمینه جهان‌بینی ۰/۵۳ تا ۰/۷۳ (با میانگین ۰/۶۱) و در زمینه روابط بین فردی ۰/۵۳ تا ۰/۸۰ (با میانگین ۰/۶۴) گزارش کرده‌اند. یافته‌های شکرکن، امیدیان، نجاریان و حقیقی (۱۳۸۰) حاکی از روایی^۱ قابل قبول این آزمون است. ضرایب اعتبار^۲ به روش دو نیمه‌کردن، بین ۰/۶۵ تا ۰/۷۶ برای مقیاسهای مربوط به پایگاههای مختلف هویت و نیز ضرایب آلفای کرونباخ بین ۰/۶۷ تا ۰/۸۶ توسط محققان دیگر گزارش شده‌اند (خواجه‌پور، ۱۳۸۴). رحیمی‌نژاد و منصور (۱۳۸۰) اعتبار این پرسشنامه را برحسب ضریب آلفای کرونباخ از ۰/۵۹ تا ۰/۸۱ گزارش کرده‌اند. همچنین محققان مذکور اعتبار پرسشنامه را با روش بازآزمایی^۳، در مقیاسهای هویت عقیدتی و بین شخصی از ۰/۵۴ تا ۰/۷۶ به دست داده‌اند و برای احراز روایی پرسشنامه از روش تحلیل عاملی استفاده کرده‌اند. دلخوش (۱۳۸۷) نیز با الهام از مبانی نظری این ابزار، به تدوین مقیاسی برای اندازه‌گیری هویت من با توجه به ویژگیهای فرهنگی جامعه ایرانی مبادرت کرده است.

برای اندازه‌گیری متغیر مصرف مواد، از نسخه فارسی پرسشنامه زمینه‌یابی مصرف الکل و مواد (اتینگ و بووز، ۱۹۸۷؛ طارمیان، ۱۳۸۳) استفاده شد. شیوه پاستخدهی به این پرسشنامه نیز به صورت عینی و ترکیبی از گزینه‌های بلی/خیر و یا به صورت چند گزینه طراحی شده بود. پرسشنامه زمینه‌یابی مصرف الکل و مواد که در آمریکا طراحی و تاکنون در دو میلیون نوجوان اجرا شده است سؤالی دربارہ نوع مواد مصرفی، سن شروع مصرف، محل مصرف و نظایر آن را در خود جای داده است (اتینگ و بووز، ۱۹۸۷). نمره‌های بالاتر در این پرسشنامه نشان‌دهنده میزان مصرف بیشتر مواد مخدر و روان‌گردان است. خلاصه گزارش طارمیان (۱۳۸۳) در مورد اعتبار این پرسشنامه با روش آلفای کرونباخ در جمعیت عمومی در

جدول ۲.

میانگین، انحراف استاندارد و ضرایب همبستگی متغیرهای پژوهش (n = ۱۶۰)

متغیر	M	SD	۱	۲	۳	۴
۱- سوء مصرف	۱۸/۶۷	۵/۲۳	-			
۲- هویت پراکنده	۱۱/۵۵	۱/۲۹	۰/۱۰*	-		
۳- هویت تحمیل شده	۱۱/۴۸	۱/۳۶	۰/۲۸*	۰/۴۵**	-	
۴- هویت معوق	۱۱/۸۶	۱/۳۴	۰/۱۸*	۰/۴۰**	۰/۴۹**	-
۵- هویت موفق	۱۲/۳۱	۱/۴۰	۰/۲۰*	-۰/۳۰**	۰/۰۲	۰/۱۱

*P<۰/۰۱. **P<۰/۰۰۱.

جدول ۳.

خلاصه نتایج تحلیل رگرسیون پایگاههای هویت من برای پیش‌بینی سوء مصرف مواد

متغیرها	R	R ²	B	β	P
	۰/۴۱	۰/۱۷			
هویت تحمیل شده			۵/۱۲	۰/۳۵	۰/۰۰۱
هویت پراکنده			۴/۸۵	۰/۲۷	۰/۰۰۱
هویت معوق			۱/۴۵	۰/۰۹۷	NS
هویت موفق			۱/۲۷	۰/۰۹۹	NS

همانطور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود پایگاههای هویت من حدود ۱۷ درصد واریانس سوء مصرف مواد را تبیین می‌کنند. ضرایب رگرسیون نشان می‌دهند که فقط پایگاه هویت تحمیل شده ($\beta=۰/۳۵, P<۰/۰۰۱$) و هویت پراکنده ($\beta=۰/۲۷, P<۰/۰۰۱$) سهم معناداری در تبیین سوء مصرف مواد دارند.

بحث

پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه بین پایگاههای هویت من و سوء مصرف مواد انجام شد. طبق نتایج به دست آمده، فرضیه اول پژوهش که بیان‌کننده تبیین مثبت و معنادار سوء مصرف مواد در افراد واجد هویت پراکنده و تحمیل شده بود، مورد تأیید قرار گرفت. به چنین یافته‌ای در پژوهشهای پیشین (برای مثال مونرو، مونرو و آدامز، ۲۰۰۵؛ رز و باند، ۲۰۰۸ و لويس و گوکر،

۲۰۰۷) به شیوه‌های گوناگون اشاره شده است. جونز و هارتمن (۱۹۸۸) نیز هویت پراکنده را به عنوان یکی از پیش‌بینی‌کننده‌های مصرف مواد مطرح کرده‌اند. مکانیزم زیربنایی مصرف مواد در افراد با هویت پراکنده چندان پیچیده نیست. عدم پایبندی به هدفهای مثبت و عضویت این گونه افراد در گروههای ضداجتماعی، بدبینی، خشم، احساس بی‌پناهی و ناامیدی و فقدان یک معنای شفاف از هویت می‌تواند تسهیل‌کننده روی آوردن آنها به مصرف مواد مخدر باشد (واترمن، ۱۹۸۴ و کروگر، ۲۰۰۰). از آنجا که افراد با هویت پراکنده دارای سطح کاوش و تعهد پایینی هستند نسبت به سوء مصرف مواد، آسیب‌پذیری بیشتری دارند. افراد با هویت پراکنده به عنوان کسانی توصیف می‌شوند که در رفتارهای هوس‌گونه^۱ درگیر می‌شوند و کمتر روابط صمیمانه یا عمیق دارند. این افراد دارای احساس کهنتری^۲، بیگانگی و تردید درباره زندگی و دیگران هستند و به نحوی اجتناب از تصمیم‌گیری یا تعهد را نمایش می‌دهند (برزنسکی و سالیوان، ۱۹۹۲). یافته مورد بحث پژوهش حاضر با توصیفی که از این افراد می‌شود، همسویی دارد.

پایگاه هویت تحمیل شده نیز پیش‌بینی‌کننده مثبت مصرف مواد مخدر بود. افراد با هویت تحمیل شده عمدتاً به عنوان افرادی آسیب‌پذیر، شکننده و ناسالم توصیف می‌شوند (آرچر، ۱۹۹۴؛ آرچر و واترمن، ۱۹۹۴)، این افراد دارای سطح کاوش بسیار پایین ولی متعهد به برخی از هدفها هستند. بر پایه پژوهشهای پیشین می‌توان انتظار

داشت وقتی که آنها با چالش نسبت به هویت خود (مانند فشار همسالان برای تجربه چیزهای جدید مثل مواد مخدر) روبرو شوند به آسانی به پایگاه هویت پراکنده باز می‌گردند (آدامز و فیتچ، ۱۹۸۳). افزون بر آن، افراد با هویت تحمیل شده، تمایل به سرکوب و انکار احساسهای خود دارند، از زندگی منظم و آرامی برخوردارند و تحت تأثیر افراد مهم قرار می‌گیرند. هنگامی که در تصمیمهای مربوط به زندگی و موضوعهای هویتی درگیر می‌شوند، سبکهای تصمیم‌گیری هنجاری را به کار می‌گیرند و بر همنوایی با هنجارها و رفتارهای قالبی متمرکز می‌شوند (برزنسکی و سالیوان، ۱۹۹۲). بدین ترتیب، پیش‌بینی مثبت سوء مصرف مواد مخدر بر اساس پایگاه هویت تحمیل شده، در این پژوهش قابل تبیین است.

این فرضیه پژوهش که پایگاه هویت موفق و هویت مُعوق، پیش‌بینی‌کننده منفی مصرف مواد مخدر است، طبق اطلاعات گردآوری شده مورد تأیید قرار نگرفت. پژوهشها نشان می‌دهند افراد با هویت مُعوق و هویت موفق بیشتر متمایلند که اکثر مشکلات شخصی را قابل مهار و قابل حل و فصل تعبیر کنند (برای مثال رجوع شود به برزنسکی و سالیوان، ۱۹۹۲؛ برزنسکی و نیمه‌یر، ۱۹۹۴؛ بلاشتین و فیلیپس، ۱۹۹۰ و مارسیا، ۱۹۶۶). برزنسکی و سالیوان (۱۹۹۲) افراد با هویت مُعوق را دارای سطح کاوش بالا و تعهد پایین می‌دانند و معتقدند که این افراد آرام، دارای اطمینان به خود، متفکر و قادر به دستیابی به هدفها و حفظ تعهدها هستند. با توجه به این ویژگیها، انتظار می‌رفت که پایگاههای هویت موفق و هویت مُعوق به طور منفی، سوء مصرف مواد را تبیین و پیش‌بینی کنند. یکی از توجیه‌های احتمالی یافته به دست آمده می‌تواند این باشد که در پژوهشهای انجام شده در باره پایگاه هویت من فرض بر این است که نوعی روند تحولی در مفهوم هویت در طی نوجوانی و بزرگسالی رخ می‌دهد (رایس، ۲۰۰۱). در حالی که یک شخص در پایگاه هویت مُعوق پیشرفت خوبی در جهت کسب هویت دارد، شخص دیگر ممکن است از پایگاه مُعوق به پایگاه پراکنده بازگردد یا نوجوان در حالت هویت تحمیل شده ممکن است تا بزرگسالی در همین پایگاه باقی بماند (برجعی، ۱۳۸۴).

از این رو، پایگاههای هویت نه به عنوان طبقه‌های از هم گسسته، بلکه به عنوان یک پیوستار هویتی مطرح‌اند. برای بررسی دقیق‌تر این موضوع می‌توان وضعیت سوء مصرف مواد مخدر را صرفاً در بین افراد با هویت موفق یا هویت مُعوق مورد بررسی و پیگیری عمیق‌تر قرار داد. کاری که امید می‌رود علاقه‌مندان به پژوهش در این حیطه در پژوهشهای آتی بدان مبادرت ورزند.

در یک جمع‌بندی کلی از یافته‌های پژوهش حاضر، می‌توان چنین نتیجه گرفت که پایگاههای هویتی آن گونه که مارسیا و دیگران (۱۹۹۳) و نیز سایر نظریه‌پردازان (مانند واترمن، ۱۹۸۴ و کروگر، ۲۰۰۰) مشخص کرده‌اند، اگرچه همواره ثابت و پایدار نمی‌مانند، اما از عوامل قدرتمند تعیین رفتار هستند. به نظر می‌رسد هر چه هویت به دست آمده فاقد عناصر بیشتری از کاوش و تعهد نسبت به هدفهای مهم زندگی باشد، بیشتر می‌تواند رفتارهای بزهکارانه از جمله مصرف مواد را تبیین کند.

محدودبودن جامعه آماری این پژوهش به دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس یکی از محدودیتهای عمده آن محسوب می‌شود. از این رو در تعمیم نتایج آن به دیگر جوامع آماری باید جانب احتیاط را رعایت کرد. از دیگر سو، در حوزه پژوهش در باره مواد مخدر به دلیل حساسیتهای قانونی و اجتماعی، اطلاعات جمع‌آوری شده بیشتر در خطر سوگیری پاسخهای مشارکت‌کنندگان هستند. محدودیت دیگر پژوهش حاضر، مربوط به مشارکت‌کنندگان است که به افراد مذکر محدود بود و همین مطلب، محدودیت تعمیم نتایج را در بردارد. بنابراین، برای برطرف کردن این محدودیتهای پیشنهاد می‌شود در پژوهشهای آتی، دو جنس و دیگر جامعه‌های آماری بررسی شوند و از فنون دیگری سود جسته شود. افزون بر این، پیشنهاد می‌شود تأثیر عمق و کیفیت هویت در تعامل با جنس بر مصرف مواد مخدر و نیز رابطه پایگاههای هویتی با دیگر متغیرهای روان‌شناختی و اجتماعی مورد بررسی قرار گیرند.

منابع

برجعی، احمد. (۱۳۸۴). تحول شخصیت در نوجوان با تأکید بر

- قمیرانی، ا.، نوری، ش. و البرزی، ش. (۱۳۸۳). بررسی رابطه هویت و بهداشت روانی در دانشجویان دانشگاه شیراز. مقاله ارائه شده در دومین سمینار سراسری بهداشت روانی دانشجویان، دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- محمدی، ز. (۱۳۸۴). بررسی قدرت پیش‌بینی‌کنندگان ابعاد هویتی فرزندان توسط ابعاد فرزندپروری والدین در بین دانشجویان دختر و پسر دانشگاه شیراز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شیراز.
- نصرتی، ص.، مظاهری، م. ع. و حیدری، م. (۱۳۸۵). بررسی تحولی رابطه پایگاه‌های هویت با میزان دلبستگی ایمن پسران نوجوان به والدین و همسالان، فصلنامه خانواده‌پژوهی، ۲ (۵)، ۵۳-۳۶.
- هاشمی، ز. و جوکار، ب. (۱۳۸۵). بررسی رابطه جهت‌گیریهای مذهبی بر سبک‌های هویت در میان دانشجویان دختر و پسر دانشگاه شیراز. مقاله ارائه شده در سومین سمینار سراسری بهداشت روانی دانشجویان، دانشگاه علم و صنعت تهران.
- Adams, G. R., Bennion, L., & Huh, K. (1989). *Objective Measure of Ego Identity Status: A reference manual*. Logan, UT: Utah State University.
- Adams, G. R., & Fitch, S. A. (1983). Psychological environments of university departments: Effects on college students, identity status and ego development. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, 1266-1275.
- Affi, R. M., & Salem, T. M. (2004). Religious identity and smoking behavior among adolescents: Evidence from entering students at the American university of Beirut. *Health Communication*, 16 (1), 47-62.
- Archer, S. (1994). *Interventions for adolescent identity development*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Archer, S. L., & Grey, J. A. (2008). The sexual domain of identity: Sexual statuses of identity in relation to psychosocial sexual health. *Identity Mahwah*, 9 (1), 33.
- شیوه‌های فرزندپروری (چاپ سوم). تهران: انتشارات وراي دانش.
- پورشهباز، ع.، شاملو، س.، جزایری، ع. و قاضی طباطبایی، م. (۱۳۸۴). روابط ساختاری عوامل روان‌شناختی خطرزا و محافظت‌کننده مصرف مواد مخدر در میان نوجوانان. فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، ۵ (۱۹)، ۵۴-۳۱.
- پیری، ل.، شهرآرای، م. و فرزاد، و. (۱۳۸۳). بررسی رابطه بین سبک‌های هویت با مهارت‌های زندگی. مقاله ارائه شده در دومین سمینار سراسری بهداشت روانی دانشجویان، دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- جوکار، ب. و حسام‌پور، م. (۱۳۸۷). رابطه سبک‌های هویت و تاب‌آوری. مقاله ارائه شده در چهارمین سمینار سراسری بهداشت روانی دانشجویان، دانشگاه شیراز.
- خواججه‌پور، م. (۱۳۸۴). مقایسه شیوه‌های فرزندپروری با توجه به حالات هویت و بررسی رابطه این دو متغیر در دانش‌آموزان دختر و پسر پیش‌دانشگاهی نواحی چهارگانه آموزش و پرورش شیراز. شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان فارس.
- دلخموش، م. ت. (۱۳۸۷). گسترش یک مقیاس برای اندازه‌گیری هویت من. فصلنامه روان‌شناسان ایرانی، ۵ (۱۷)، ۵۲-۴۳.
- رازقی، ع. (۱۳۸۶). تأثیر وضعیت‌های هویت بر مهارت‌های ارتباطی در دانش‌آموزان دبیرستانی عشایری و شهری. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شیراز.
- رحیمی‌نژاد، ع. و منصور، م. (۱۳۸۰). بررسی تحولی هویت و رابطه آن با حرمت خود و حالت اضطراب در دانشجویان دوره کارشناسی. مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، ۱۵۹ و ۱۵۸، ۴۷۷-۵۰۰.
- شکرکن، ح.، امیدیان، م.، نجاریان، ب. و حقیقی، ج. (۱۳۸۰). بررسی و مقایسه انواع هویت در ابعاد اعتقادی و روابط بین فردی در دانشجویان دختر و پسر دانشگاه شهید چمران اهواز. مجله علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز، ۱ (۲و۱)، ۹۸-۷۳.
- طارمیان، ف. (۱۳۸۳). عوامل پیش‌بین‌روانی/اجتماعی مصرف مواد مخدر در نوجوانان و دلالت‌های آن در پیشگیری و درمان. پایان‌نامه دکتری، گروه روان‌شناسی بالینی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.
- قاسمی، م.، عارفی، م. و شیخ‌الاسلامی، ر. (۱۳۸۲). بررسی رابطه هویت و ارزشها در جوانان. مجله علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد (ویژه‌نامه هویت)، ۴ (۱)، ۲۶۴-۲۴۵.

- support as a predictor of identity status in an ethnically diverse early adolescent sample. *The Journal of Early Adolescence*, 28, 92-113.
- Jones, R. M., & Hartmann, B. R. (1988).** Ego identity: Developmental differences and experimental substance use among adolescents. *Journal of Adolescence*, 20, 143-160.
- Kroger, J. (2000).** Ego identity status research in the new millennium. *International Journal of Behavioral Development*, 24 (2), 145-148.
- Kuo, P., Yang, H., Soong, W., & Chen, W. (2002).** Substance use among adolescents in Taiwan: Associated personality traits, incompetence, and behavioral/emotional problems. *Drug and Alcohol Dependence*, 67 (1), 27-39.
- Lewis, T. F., & Gouker, J. E. (2007).** Ideological maturity and drinking behaviors among college students. *Journal of Alcohol and Drug Education*, 51, 17-35.
- Marcia, J. E. (1966).** Development and validation of ego-identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3 (5), 551-558.
- Marcia, J. E., Waterman, A., Matteson, D., Archer, S., & Orlofsky, J. (1993).** *Ego identity: A handbook for psychosocial research*. New York: Springer-Verlag.
- Miles, D. R., Bree, M. B., Gupman, A. E., Newlin, D. B., Glantz, M. D. & Pickens, R. W. (1999).** A twin study on sensation seeking, risk taking behavior and marijuana use. *Drug and Alcohol Dependence*, 62 (1), 57-68.
- Munro, G., Munro, B. & Adams, G. (2005).** Identity styles and addictive behaviors among Alberta youth. Paper presented at Canadian Centre on Substance Abuse Conference.
- Oetting, E. R., & Beauvais, F. (1987).** Common
- Archer, S. L., & Waterman, A. S. (1994).** Adolescent identity development: Contextual perspectives. In: C. B. Fisher & R. M. Lerner (Eds.), *Applied developmental psychology*. New York: McGraw-Hill.
- Arseth, A. K., Kroger, J., Martinussen, M., & Marcia, J. (2009).** Meta-analytic studies of identity status and the relational issues of attachment and Intimacy. *Identity Mahwah*, 9 (1), 1-32.
- Benion, L. D., & Adams, G. R. (1986).** A revision of the Extended version of the Objective Measure of Ego Identity Status: An identity instrument for use with late adolescents. *Journal of Adolescent Research*, 1, 183- 198.
- Berzonsky, M. D., & Neimeyer, G. J. (1994).** Ego identity status and identity processing orientation: The mediating role of commitment. *Journal of Research in Personality*, 28, 425-435.
- Berzonsky, M. D., & Sullivan, C. (1992).** Social-cognitive aspects of identity style: Need for cognition, experiential openness, and introspection. *Journal of Adolescent Research*, 7, 140-155.
- Bishop, D. I., Weisgram, E. S., Holleque, K. M., & Wheeler-Anderson, J. R. (2002).** Identity development and alcohol consumption: Current and retrospective self-reports by college students. *Journal of Adolescence*, 28 (4), 523-533.
- Blustein, D. L., & Phillips, S. D. (1990).** Relation between ego identity statuses and decision-making styles. *Journal of Counseling Psychology*, 37, 160-168.
- Graf, S. C., Mullis, R. L., & Millis, A. K. (2008).** Identity formation of United States American and Asian Indian Adolescents. *Adolescences*, 43, 57-69.
- Hall, S. P., & Brassard, M. R. (2008).** Relational

nal of Substance Use, 13 (4), 268-282.

Swadi, H. (1999). Individual risk factors for adolescent substance use. *Drug and Alcohol Dependence*, 55 (3), 209-224.

Waterman, A. S. (1984). Identity formation: Discovery or creation? *Journal of Early Adolescence*, 4, 329-341.

elements in youth drug abuse : Peer clusters and other psychological factors. *Journal of Drug Issues*, 17 (1 & 2), 133-151.

Rice, F., Ph. (2001). *Human development: A life-span approach* (4th ed). New York: Prentice-Hall.

Rose, D., N. & Bond, M. J. (2008). Identity, stress and substance abuse among young adults. *Jour-*

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی